

SZAKÁLY SÁNDOR

Emlékezés, emlékiratok, naplók

Van valami különös érdeklődés bennem az emlékiratok, naplók, korabeli feljegyzések iránt. Úgy vélem, hogy a történész számára mindig értékkel bírtak/bírnak a különböző események, korok „kis és nagy” szereplőinek feljegyzései, naplóbejegyzései, de még utólag készített emlékiratai is (amelyeket nálunk sokszor „visszaemlékezések”-nek neveznek).

Forrásértéküket tekintve természetesen nem vethetők egybe az egykoron „saját használatra” készített naplók, feljegyzések, illetve az események után több évvel, netán évtizeddel készített emlékezések. Utóbbiak esetében a történésznek, az érdeklődő olvasónak mindig szem előtt kell tartania a megírás körülményeit, az időt és a helyet, és az éppen aktuális társadalmi, politikai viszonyokat, de azt is, hogy az emlékezés önként avagy felszólításra „íródott”-e, s mennyire vezérelte a szerzőt „a magamat (is) és cselekedeteimet is megmagyarázom az utókornak” sajátos kényszere.

Magyarországon 1945 után hosszú évtizedeken keresztül az emlékiratok, naplók közül többnyire csak azok láthattak napvilágot – általában kellő ellenőrzés, „elvtársi tanács” után –, amelyek az 1945 előtti korszakról kellő bírálatot tartalmaztak, illetve az ellenállás, elsősorban a gyakorlatilag szinte alig létező illegális kommunista mozgalom történetéről számoltak be.

A változás első jelei az 1970-es évek második felében jelentkeztek. Megjelent a Honvéd Vezérkar főnöke 2. osztály (hírszerzés és kémelhárítás) két egykori vezetőjének az emlékezése, illetve naplója is: Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronköhidáig* (Bp. 1978. Magvető Könyvkiadó), és *A madridi követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója* (Bp. 1978., Kossuth Könyvkiadó). Az 1980-as évek közepén a Zrínyi Katonai Kiadó *Sisak és cylinder* címmel indította el a naplókat, emlékezéseket közreadó sorozatát, e sorok írójának ötlete nyomán Romsics Ignáccal közösen javasolva a megjelentetésre fontosnak vélt írásokat. (Így láthatott napvilágot Bethlen István 1944-ben írt emlékirata, Bethlen Béla *Észak-Erdély kormánybiztos voltam* című emlékezése, Náray Antal 1945 késő tavaszán Németországban írt visszaemlékezése, Vattay Antal 1944–1945-ben vezetett naplója, Szombathelyi Ferenc 1945-ben papírra vetett emlékezése, stb.)

Amidőn a többnyire addig nem publikált, még a történész szakma által is csak alig ismert feljegyzések, emlékezések, naplók közreadását javasoltuk, úgy

véltük, az adott korszak jobb és árnyaltabb megismeréséhez segíthetjük hozzá az olvasókat, akikben komoly érdeklődés volt a közelmúlt eseményei, meghatározó személyiségei iránt, és az 1980-as évek közepére már túljutottak – vagy csak mi hittük azt – a korábbi évtizedek sematikus történelemszemléletén.

Az ún. „rendszerátalakítás” nagy lendületet adott a memoárok, naplók, emlékezések közreadásának. Tömegével jelentek meg a két világháború közti időszak, a „Horthy korszak” szereplőinek írásai. Jöttek sorban a második világháborús harctéri naplók, illetve emlékiratok, amelyeknek szerzői között volt közlegény, tartalékos tiszt, munkaszolgálatos és egykori hivatásos tiszt egyaránt. De megjelentek az ún. koalíciós időszak szereplőinek az emlékezései is.

A korábban már külföldön, általában idegen nyelven megjelent memoárok közreadását az Európa Könyvkiadó és a História folyóirat közösen vállalta. Az Extra Hungariam sorozatnak köszönhetően vehette kezébe a magyar olvasó többek között Horthy Miklós, Kállay Miklós, Lakatos Géza, Hennyey Gusztáv, Nagy Ferenc és mások emlékezéseit. Külön fejezetet jelentett az emlékiratok sorában a GULAG-irodalom, a hadifogságot meg- és átéltek írásai, és a sort hosszasan lehetne folytatni.

Néha már az emlékiratok, naplók iránt különös vonzalmat érző történész is úgy vélte, hogy talán soha nem fejeződik be ez a folyamat, s úgy látszik, nem tévedett.

Naplóírók, feljegyzéskészítők, memoárjukon dolgozók mindig voltak és lesznek is. Miközben lelkesen vagy alkalmanként már kissé fáradtan vesszük kezünkbe ezeket az írásokat, azt is tapasztalhatjuk, hogy számos esetben az „igazi titkok”, a remélt „megfejtések” nem kerülnek elő. Vagy fel sem jegyezték, vagy nem is voltak olyan titkok, csak mi, azaz az utókor feltételezte őket. Természetesen az is előfordulhat, hogy az emlékezők meg akarják őrizni a legféltebb titkokat, netán „szégyenlősek”. Ki tudja?

Ami viszont tudható, hogy az elmúlt közel két évtizedben – tisztelet a kivételnek – mérhetetlen felületességgel bántak és bánnak a kiadók az emlékiratokkal és a naplókcal. A szakma elemi szabályait nem ismerve – netán ismerve, csak be nem tartva – adják közre a fontos és kevésbé fontos munkákat.

Mert milyen feladatok is várnának a közreadóra azon kívül, hogy egy számítógépes program futtatásának a segítségével a helyesírás mai szabályai szerint „modernizálja” a „művet”?

Emlékidzésül csak néhány, az egykor kötelezően elvégzendő feladatok közül: alapos szerkesztés, történelmi bevezető, amely bemutatja a munka szerzőjét

és annak művét, utóbbit elhelyezi az adott korban, jelzi fontosságát, ha teheti, utal más hasonló munkákra. Természetesen készül névmutató a kötethez, amely lehetőségek szerint adatokat is közöl a szereplőkről. A különböző történelemjegyzetekben kapnak magyarázatot, a rövidítések pontos feloldást nyernek, hasonlóan az idegen kifejezésekhez. A leírtak valóban csak néhány „kötelező feladatra” utalnak. Elvégzésük azonban ma-napság igen gyakran elmarad.

A kiadók, szerzők, illetve jogutódok legfontosabb célja gyakran ugyanis az, hogy „minél előbb és minél gazdaságosabban” közreadják a munkát. Pedig a forrásközlés – s e kéziratokat tekinthetjük forrásoknak – a legnehezebb műfajok egyike. Százával kell(ene) ellenőrizni az adatokat, nyomozni egy-egy alig ismert személy nacionáléja után. Rá kell(ene) mutatni a szerző erényeire és gyengeségeire, s lehetőség szerint mindezt a szerzői életút felvázolása során. Tudatni kell(ene) a majdani olvasókkal, miként is olvassák a leírtakat. Hol jelenik meg a kötetben Hány János, és hol az eseményeket testközelből érzékelő és azokat hitelesen leíró mellék- vagy főszereplő.

S még valami: egyikünk sem olyan felkészült és okos, hogy egy személyben képes legyen minden felmerülő kérdésre válaszolni, minden problémát megoldani. Jó, ha van „csapatmunka”, azaz közreadó, aki a tanulmányt, a jegyzeteket megírja, a szerkesztő, aki külső szemlélőként gyomlálhatja hibáinkat, és lektor, aki legjobb ismeretei szerint kiigazítja mindazt, amit mi nem tettünk meg.

Valamikor a magyar könyvkiadásban a felsoroltak mellett még számos „alkotója” volt egy kötetnek. Amíg a szerző kéziratából mű lett, sokan dolgoztak érte – 1990 előtt ellene is! – és nem eredménytelenül. Ma ezeket a közreműködőket és az eredményeket hiányolom. Hol van ma már olyan kötet – napló, emlékirat –, amely így készülne? A mennyiség mellett a minőségnek is fontosnak kéne lennie.

Mint örök optimista remélem, hogy lesz változás ezen a téren. Úgy hírlik, Kádár Gyula egykori sikerkönyve újra kiadásra kerül, immáron csonkítatlanul, értékelő bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel, fotókkal illusztrálva. Érdeemes lesz összevetni az egykorit és a majdani!

ECHOTV

Történelmünk... ahogyan ma látjuk – minden csütörtökön 20 óra 30 perctől

Történelmi műsor az Echo TV-ben, Szakály Sándor műsorvezetésével. A magyar történelem sokat vitatott, különböző értékelést kapott eseményei, korszakai, az adott témakörök legjobb ismerőivel, elfoglaltság és részrehajlás nélkül.

Az adások témái és vendégei

2008. november 6.

Hadüzenet vagy hadba lépés?

(1941. június 26–27.)

Dombrády Lóránd és Pritz Pál

2008. november 13.

Oszmán alávetettségben vagy európai kultúrkörben?

(Erdély a XVI–XVII. században)

Oborni Teréz és Papp Sándor

2008. november 20.

Vörösök vagy fehérek? (1919)

Romsics Ignác és Salamon Konrád

2008. november 27.

Nemzeti hős vagy a Habsburgok

kiszolgálója?

(Zrínyi Miklós, a hadvezér és költő)

Bene Sándor és Hausner Gábor.

2008. december 4.

Gyarmat vagy „előkelő” ország?

(Habsburgok Magyarország trónján)

Gecsényi Lajos és Pálffy Géza.

Ismétlések minden pénteken 14.05-kor és szombaton 15.05-kor.

***

A műsor a világhálón keresztül is nyomon követhető: <http://www.echotv.hu>